

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

J. V. CHRISTENSEN

TIDER OG SKIKKELSER

I MIDTSJÆLLANDS

HISTORIE

(VI)

SÆRTRYK AF RINGSTED FOLKETIDENDE

RINGSTED
FOLKETIDENDES BOGTRYKKERI
1922

TRÆK AF TYBJERG SOGNS OG TYBJERGGAARDS HISTORIE.

Susaaens milelange Sving mod Nord har indfanget et Stykke Sjælland til Præstø Amt.

Det skyldes ældgamle Landskabsdelinger, at det er blevet saaledes. Bebyggelsesformer og landskabelige Linier er de samme som i det øvrige Midtsjælland. Og vor udmærkede Fortidsforsker, H. V. Clausen der af Landsbyernes ældgamle Navne har udledt Regler for, hvorledes Oldtidsbebyggelsen har fundet Sted, regner Tybjerg Herred til Midtsjællandsbygden, hvis gamle Høvdingebyer Sigersted, Ringsted, Haraldsted og Vigersted har Rod i Ættehøvdingers Tilværelse. Stevnbygden er

en anden Bebyggelse, maaske Sjællands ældste, Syd for Skovbæltet ved Næstved ligger en tredje ældgammel Bygd.

Nu gaar Hovedvejen fra Nord ind i Tybjerg Herred ved Veterslev Bro. Tidligere gik Hovedvejen over Susaaen ved Aastofte, derfra op gennem Tybjerg By.

Susaa og Tybjerg lyder af Sus og Tuden. Blæsten har staaet stærkt paa i det tidligt, skovaabne, højtliggende Omraade, over hvilket Buske Mølle svinger sine Arme med stedse stærkere Fart, jo stærkere Blæsten gaar.

Fra gammel Tid har de Folk i Tybjerg Herred haft Ry for Styrke og Ubændighed. Der bor Folk i Tybjerg. sagde man. Naar de gamle Tybjerg Bønder kom sammen i Gildelag, lod de ikke Øllet syrne i Kanden. Og naar Drikkelaget havde gaaet sin Tid, blev Deltagerne stærke.

Saa kunde de, siddende paa Langbænken i den smalle Dagligstue, der gik fra Væg til Væg, spænde Ryggene mod hinanden

og Benene saa haardt imod »Udenværkerne«, at Huset knagede fra Syld til Rygning.

Endnu saa sent som i 1858 var det en Bonde fra Tybjerg Sogn, der, da Ringstedfolk overfaldt Bondevenner paa Ringsted Station, »gik imellem«.

Saa stærk og stor var han, at han kun ved at bevæge sig gennem Skaren uden at løfte Haand mod nogen, blot ved myndige Puf af Albuerne, kunde skaffe aabent Farvand for de Lovgivere, Major Müllen, Balthasar Christensen og C. C. Alberti, der var kommet i Kæbe blandt ophidsede Ringstedere.

Saadan var de gamle Tybjergere. Man skal høre Folkedommen over dem, naar man kommer paa den »udvendige« Side Susaaen. Der staar Respekt om dem.

Tybjerg

har givet Herredet Navn — den Herredsdeling, der afgrænses skarpt i Øst, Nord og Vest af Susaaen (samt Tjustrup-Bavelse Sø).

Hierredsdelingen er den ældste kendte Deling af vort Land, militært juridisk og gejstligt.

Tybjerg er da et ældgammelt Navn. Da intet er tilfældigt i den gamle Navngivning, og da vi ogsaa kan tyde en Mængde af de gamle Bynavne i vort Land, er det naturligt, at Forskerne ogsaa har beskæftiget sig med Tybjergs Navn.

Det fremtræder under forskellige Former. *T h y u t æ b y e r g h* skal være den ældste Form. Nogle mener, at dette Navns Forled viser hen til »Tjod«, der svarer til Begrebet »Folk«, at Stedet altsaa skulde have Navn af, at der boede Folk.

Senere i Tiden nævnes det *T i i d e b j e r g*; hvor usikker og uensartet Stavemaaden er i gammel Tid, fremgaar bl. a. deraf, at Navnet Tybjerg (i de kgl. Breve til Lensmændene) i 1555 staves *T y b i e r c k e*, men i 1563 *T y d e ð e r i g* og i 1565 *T y d e b e r g*.

Det prægende for alle disse Navne er imidlertid, at de to før-

ste Bogstaver — Forledet **Ty** — gaar igen. Alle disse Navneformer skulde da være Omdannelser af det første Navn. Nogle har villet forklare Navnet som det vindom-suste Bjerg. Andre vil mene, at Forledet »Ty« er det samme, som vi har i Tyvelse, og at Navnet skulde have direkte Tilknnytning til denne, ogsaa i Herredet beliggende By.

(I Boths Beskrivelse af Danmark 1871 hedder det saaledes: Tybjerg skal have faaet Navn af den Bakkeaaes Tyuthebyergh, paa hvilken den ligger, og hvis højeste Punkt hæver sig 214 Fod over Havfladen og 176 Fod over Susaaen. Paa den vestlige Ende af denne Aas ligger Byen Tiuvelse eller Tyvelse, efter hvilken By maaske Bjerget er opkaldt.)

Forledet Ty forekommer jo i adskillige sjællandske Landsbynavne, saaledes foruden i Tyvelse: i Tjustrup (eller Tystrup) ved Søen af samme Navn, i Tyelse ved Slagelse, i Tystofte ved Skel skør, i Tystrup ved Faxe. Der er

ingen Sikkerhed for, at dette Førled i sin Oprindelse er det samme i alle de anførte Tilfælde. Men umuligt er det ikke. Endelsen »Bjerg« gør os ganske vist usikker. Ellers vilde man gætte paa et med Gudenavnet Tyr (eller Ti) beslægtet Høvdingenavn og tænke os, at her har vi Navnet paa den første boende Mand i Tybjerg.

At henhøre Navnet til selve Valhallalæren lader sig vel næppe gøre, selv om man da vilde have en forholdsvis rimelig Forklaring paa Oprindelsen til Navnet Taarelunde (en Samling Huse ved Vejen mellem Tybjerg og Aversi) som en Lund for Thorsdyrkelsen. Og denne Forklaring støttes forsaavidt af en Navngivning af ældre Dato, idet det paagældende Jordomraade ved Matrikuleringen i 1682 betegnes som *Torenlunds Stykker*. Disse Navne blev 1682 ikke anført efter Dokumenter, men eftersom Folket selv udtalte Navnet.

Byen Tybjerg har allerede paa

Valdemarernes Tid, ja før, været en anseelig By. Dens Kirke er nemlig fra ca. Aar 1200. Og før den nuværende Kirke har der været en mindre, antagelig fra den første kristne Tid og rimeligvis af Træ.

Stedets Betydning fremgaar ogsaa deraf, at det var Herredsnavn. I Kong Valdemars Jordebog opgives Tallet af Plove i Tybjerg (Thyutæbyergh) Herred til 280, medens Ringsted Herred anføres til 450 Plove og Alsted til 225.

Tybjerg Kirke.

ligger højt og gør med sit slanke, hvide Kamgavls Taarn og sin afvejlende, men dog ganske stilrene Form et meget smukt Indtryk. Den ligger paa en Bakke, der bryder brat af mod Syd, og den egentlige Kirkegaardsmur er paa et langt Stykke undermuret med en flere Meter høj Kampestensmur. Syd herfor breder sig en ganske flad Slette, der utvivlsomt i ældre Tid har været Eng og endnu i Vintre med megen

Nedbør og pludseligt Tøbrud kan forvandle hele Omraadet til en blinkende Sø, saaledes at man i Mand's Minde har kunnet køre i Slæde paa Isen fra Tybjerg til Testrup. Hele Omraadet S. f. Tybjerg By gaar under Navnet *V a s e n*. Efter Steenstrup skulde Vase kun betyde en over fugtig Grund lagt ophøjet Vej. Men Anvendelsen af Navnet her gælder i Lighed med, hvad der er Tilfældet andre Steder, ogsaa det pøagældende Omraade. Det er nu veldyrket Agerland.

Tybjerg Kirke har sit Vaabehus mod Nord, hvilket viser, at det er af temmelig ny Dato, idet Vaabehuset er blevet knyttet til den ellers saakaldte »Kvindernes Indgang«. Mod Syd er der en tilsvarende Udbygning, men uden Adgang, saaledes at Kirken har Form af en *K o r s k i r k e*.

Den gør et lyst og venligt Indtryk Kirken er bleven restaureret af Prof. Kornerup (1889), og der afdækkedes ved denne Lejlighed en Del *K a l k m a l e r i e r*.

Fø. ugen bibelske Motiver bærer korbuen bl. a. Malerier af to kraftige Vildsvinehoveder. Den rige og ansete sjællandske Herremandslægt Basse ejede det ældre Tybjerggaard ca. Aar 13—1400. Og Vildbassehovedet er dens Vaaben.

Kirken har oprindeligt været meget lille: to Hvælvingfag. Denne den ældste Del af Kirken har været bygget af Faxe-Kalksten. Rimeligvis omtrent ved samme Tid, da Kirkens oprindelige Bjælkeloft er blevet erstattet med Hvælvinger, er Kirken blevet forlænget med endnu et Fag. Senere er Taarnet og endnu senere den sydlige Udbygning, Vaabenhuset og Sakristiet (der er bygget ud fra Koret) kommet til.

Korbuen er ren romansk, Indgangen til Koret er ret snæver, saaledes at den anseelige udskaarne Altertavle ikke kommer helt til sin Ret, naar den ses fra selve Kirken. En Blending (en ældre, nu tilmuret, Vinduesaabning i Korets Nordside) giver et tyde-

ligt Indtryk af hvorledes Kirkens oprindelige højtsiddende, smaa Rundbue-Vinduer har været anbragt

Altertavlens rigt udskaarne bibelske Motiver i de tre over hinanden siddende Midterfelter forestiller (fra nedentil): Nadveren, Korsfæstelsen og Opstandelsen.

Altertavlen bærer foroven Frederik III.s og Sophie Amalies Navnetræk. I tre Felter er indskaaret følgende:

S. H. S. H. L. S. A. F. 1658.

Altertavlen er skaaret af Abel Schrøder, der havde Værksted i Næstved og har forsynet adskillige danske Kirker, bl. a. ogsaa Holmens Kirke i København.

Paa Hvælvingen over Indgangen fra Vaabenhuset er der bevaret et Brudstykke af et Kalkmaleri — St. Jørgen med højt løftet Sværd og med en Vindmølle i Baggrunden.

Til Kirkens Seværdigheder hører ogsaa en anseelig Granit-Døbefont.

I Kirken er Mindetavle over de i Krigen 1864 faldne Soldater fra Sognet (hvidt Marmorkors paa sort Baggrund) og en Sølvkrans over General P. F. Steinmann.

Tybjerg Sogns Byer.

— — Den Plet, hvor Tybjerg gamle Landsby har ligget, og hvorpaa Kirken er bygget, danner ved sin høje Beliggenhed den bjergagtige Karakter, der har givet Stedet dets Kendingsnavn i Forhold til sine Omgivelser. »Bjerg« er i Sjælland en almindelig Betegnelse for Bakke. Vi har rundt om i vor Landsdel talrige »Bjergbyer«, enkelte »Bjergsteder«, mange »Bjergmarker« etc. Bakken har paa Bebyggelsestiden været synlig viden om, som Kirken er det den Dag i Dag.

Tre af Sognets andre Byer er Torpbyer, d. v. s. Byer, der er opstaaede fra den ældre Hovedby. Dette gælder — tydeligt nok ved Navneendelsen — Hækk erup og Orup. Hækkerup hed ved Middelalderens Slutning Hægorp

(muligvis en Afledning af Hakes Torp). og Orup kunde tænkes at være Torpet, der opstod paa en Ore (det gl. sjæll. Udtryk for Overdrev).

Den tredie Torpby — Tybjerglille — angiver ved sit Navn tydeligt nok Slægtskabet med Tybjerg (i Matriklen 1682 skrives den lejlighedsvis Tybjerg Lilleby).

Hjelmsølille er Genboby over Susaaen med Hjelmsømagle i Ringsted Herred. Formentlig har de to Byers Navne fælles Oprindelse; men denne er uklar.

I Hjelmsølille har ligget en mindre Hovedgaard, der nævnes første Gang i 1338. Ca. 230 Aar senere dukker den op, idet Jens Ulfstand faar kgl. Befaling den 22. Juli 1565 til at »a n n a m m e Hjelmsøgaard« og at sætte en paalidelig Mand derpaa for at paase, at intet bortkommer. 1570 sad Erik Podebusk, en Mand af den gamle danske Adel paa Hjelmsøgaard, vistnok som kgl. Lensmand. Han udvirkede en

ganske interessant kongelig Begunstigelse, idet han ved et Kongebrev af 16. August 1570 fik Tilladelse til, at hans 7 Bønder i »Helliglille« (Herlufville) og 2 Bønder i Buskit (Buske) skulde overføres til Tybjerg Sogn, saaledes at Sognet faktisk udvidedes med Byerne Herlufville og Buske. Dette ret sjældne Tilfælde, at Sognegrænser ombygdes, blev dog ikke af stor Varighed. Sognepræsten i Herlufmagle klagede sig over, at have mistet en Del af sin Indtægt, og da Erik Pødebusk døde, gav Kongen Befaling om, at nu skulde Herlufville atter høre til Herlufmagle Sogn. (Buske er senere kommet til Sandby, hvornår vides ikke).

Hjelmsøgaard skiftede jævnlig Ejere, og 1637 kom den under Sorø Akademi, hvorefter den ophører at eksistere som Hovedgaard. Af Hjelmsøville Bys 7 Gaarde nedbrændte de 5 den 10de Maj 1896.

(Da man for en Aarrække si-

den byggede Stuelænge til dav. Ulrik Larsens (nu Chr. Ulr. Larsens) Gaard i Hjelmølille, foretog man Udgravning til en Kælder; tre Alen nede stødte man paa en solid Kampestensbrolægning, der den Dag i Dag tjener som Gulv. Dette menes at være et Minde om den gamle Hjelmølgaard.)

— — — —

Gennem Hundereder af Aar er Bondestanden tavs. Dens Navn kendes ikke.

Først op imod 1600-Aarenes Slutning efter de lange Krigstider faar vi fuldstændige Fortegnelser over Navnene paa de Mænd, der dyrkede Tybjerg Sogns Jord.

Det kan maaske have sin Interesse at se Navnene fra 1682:

Ty b j e r g B y: Hans Villumsen, Rasmus Rasmussen. Hans Jensen, Peder Ibsen, Anders Pedersen. Jens Olufsen, Niels Olufsen, Niels Hansen Jens Pedersen. Anders Rasmussen, Jes Ibsen, Hans Olufsen. Peder Pedersen, Anders Lauridsen, Jørgen Sørensen.

Orup: Niels Davidsen, Peder Laursen, Anders Steffensen, Niels Olsen, Jens Nielsen, Mogens Sørensen. Niels Pedersen, Peder Hansen og Niels Fugl.

Tybjerglille: Peder Christensen. Steffen Pedersen, Laurids Pedersen, Niels Andersen, Christoffer Hansen, Hans Nielsen, Christen Jensen, Anders Knudsen, Anders Hansen. Peder Nielsen.

Hækkerup: Anders Rasmussen, Christen Poulsen og Ebbe Christensen.

Hjelmølle: Christen Laursen, Oluf Andersen. Hans Pedersen, Rasmus Pedersen, Jørgen Hansen, Peder Nielsen. Hans Sørensen, Jeppe Nilausen. Hans Jacobsen. Og 9 Husmænd uden Jord.

Nymølle: Fr. Hansen.

— — —

Gaardene i alle disse Byer har paa de enkelte Undtagelser nær, som betegner Tilhørsforhold til Universitetet Sorø Akademi eller Sognepræster, i Reglen tilhørt de

omliggende Herregaarde, først og fremmest Tybjerggaard men ogsaa Assendrup. Adam Levin Knuth, som efterhaanden havde erhvervet eller faaet store Omraader af Kongens vidtstrakte Godser i det sydlige Midtsjælland og som havde travlt med at omlægge Hovpligten, lagde eksempelvis Hækkerup Bønder til Assendrup.

Herremændene søgte saavidt muligt at afrunde deres Bøndergods. Des mere Nytte kunde de faa af deres Hovbønder. Tybjerglille var saaledes omkring 1660 spredt mellem 7 forskellige Ejere, men samledes i de følgende Aar til Tybjerggaard.

Opremsning af Handeler og Mageskifter virker trættende. Og det er noget, som vistnok er ens for hele Landet. Allerede den Gang handledes der livligt med Jord. Men det var kun Herremændene, der handlede.

En anden Udvikling, som ogsaa finder Sted er den, der senere

i Tiden fører en Del Bøndergods direkte ind under Hovedgaardsmarken. I Tybjerg Sogn er det gaaet mest ud over Tybjerg By, hvis Jord laa bekvemmest for Inddragning.

Naar Tybjerg By i 1682 har 15 Bønder, men i 1842 kun 7, og der nu kun er 5 hele Gaarde samt nogle Parceller, saa fortæller dette en Historie, som gaar igen over hele Sjælland. Fæsteloven af 1861 gav jo en Ret til ved Bortsalg at inddrage hver 10de Gaard. I Mands Minde er forsvundet to Gaarde — Jens Andreasens Enkes og Christen Frederiksens. Af Jens Andreasens Enkes Gaard, der ligger Ø. f. Tybjerg ved Aversivejen, staar Gaardtomten tilbage, beplantet med Graner for Vildtets Skyld. Om Chr. Frederiksen vides, at han vilde købe Gaarden for sine Børns Skyld, men kunde ikke faa den. Chr. Frederiksens Gaard er omdannet til Boliger for Arbejdere.

I gammel Tid var hver Bys Til­ liggende af Bondejord delt i tre Vange, der skiftevis dyrkedes med Rug, Byg (og Havre) og hen­ laa til Græs. I hver Vang var der et Antal Aase (Samling af Agre), og hver af disse Aase havde og­ saa Navn. Udover Vangene og Aasene laa hver Mands Agre spredte.

Ty b j e r g Bys tre Vange var:

1) Ø s t e r m a r k e n, i hvilken bl. a. laa følgende Aase: Gad­ agrene, Kærrebjerger, Hulagre, Storebæks Stykker, Smaa Avle­ agre, Vransagre, Torenlunds Stykker, Kalleskovs Aasen.

2) N ø r r e m a r k e n: Kalle­ skovsaasen, Ringstedaasen, Voxe­ stykker, Høsænke Stykker, Mag­ leagre, Lilleklinteholmen, Magle­ mads Agre.

3) O r b y m a r k e n (vel Orup­ bymarken): Smedetoften, Sand­ kildeaasen, Bjergsteds Aasen, Haveskovsaasen, Præsteholmen, Dysseholmen og Traneholmen.

Orup Bys Vange hed: Skov-

marken, Langagermarken, Sandgravsmarken.

Tybjerglille: Bankemarken, Tvedemarken, Lillevangen.

Hækkerup: Højestensmark, Tvedemarken, Strædemarken.

Hjelmølille (havde 4 Vange): Krogsmøllemarken, Skovmarken, Almstoftemarken og Mellemmarken.

Hvorfor Bondebyen forsvandt. —

Naar man fra et af Tybjergs mange høje Punkter lader Blikket vandre mod Øst og Nord, møder det hist og her Skuet af et Buskads, af en lille Plantage eller af et enligt staaende Træ.

Det giver Afvexling i de ellers noget ensformige Hovmarkers Udseende, og det fortæller samtidig en Historie. Buskadserne er Rester af gamle Markskel, Plantningerne dækker over gamle Gaardtomter, og de enligt staaende Træer er Minder om enten en Indkørsel til en forsvunden Gaard eller »Resten« af en gammel Bondehave.

Begge ældre Slægtled af Slægten Steinmann, Generalløjtnant Steinmann, der tilgiftede sig Godset i 1835, og hans Søn af samme Navn og Stilling, har været ivrige efter at bevare eller udvide den Afvexling i Landskabet som spredte Plantninger giver, og samtidig skabes der bedre Levevilkaar for Vildtet. Den sidste Ejer, Kmh. Steinmann, delte denne Betragtning. Smaa Bøgeplantninger ved Vejen over Vasen til Tybjerglille stammer fra hans Tid.

Men man skal ikke mere se paa Tybjerg, at det er en gammel Bondeby, der endnu saa sent som i 1682 havde femten Gaarde i sit Bylav.

Nu er der ikke en eneste Bondegaard mere i selve Tybjerg By.

Paa Højden, hvor Byen har grupperet sig Nord for Kirken, ligger kun Skolen, som man fra Godsets Side gerne vilde have flyttet da den nyopførtes i 1888, men Sogneraadet holdt Stand.

Endvidere ligger »i Byen« den gamle Skole, der gjorde Tjeneste fra 1851—88, og Herregaardens Gartnerbolig.

Endelig ligger der yderst mod Øst Resterne af en Bondegaard, nu omdannet til Bolig for Herregaardsarbejderne. En lille Bygning ligger nær Kirken, det Lepelske Hospital oprettet ved en Fundats af 1724, nu benyttet for den ene Halvdels Vedkommende som Bolig for en Fodermester fra Herregaarden; for den anden Halvdels Vedkommende anvendt som Lokale for Sognets gamle ansete Bogsamling, stiftet paa Initiativ af Sadelmager H. Hansen, Hækkerup, i 1866 og videreført og fornyet med Dygtighed af Lærer H. Nielsen, Tybjerg, gennem en meget lang **Aarrække**.

De faa tilbageværende Bondegaarde — vistnok fire — ligger spredt bag Herregaardsmarkerne Omraade.

Herregaardsmagten har her som saa mange andre Steder væ-

ret Bondebruget en dyr Nabo, og Fæsteloven af 1861 har, naar den bedømmes historisk, sin store Svaghed netop deri, at Bortsalg af Fæstegods i et Sogn kunde give Godsejeren Ret til i en enkelt By at nedlægge saa mange Gaarde som var tjenligt for hans Godsdannelse. For hver 9 Gaarde, der solgtes i et Godsomraade, kunde den 10. indlægges under Herregaarden.

I Tybjerg Sogn var det ikke alene Fæsteloven, der havde Skylden men en gammel Udvikling, der fuldbyrdedes.

Den mundtlige Overlevering vil endogsaa vide, at selve Præstegaarden har maattet vige for Herregaarden.

Indtil 1681 havde Tybjerg haft baade Præst og Præstegaard med anseeligt Jordtilliggende, hedder det. Og det er rigtigt nok.

Men i Aarene forud var der hændt forskellige Ting.

Der havde blandt andet været en Herremand paa Tybjerggaard, der hed Peter Brandt. Han

afløste en Kongesøn, idet hans Forgænger paa Gaarden var Ulrik Frederik Gyldenløve (1672—77).

Brandt var en af de Borgerlige, der var traadt i den nye Enevældes Tjeneste Side om Side med adskillige tyske adelige Lykkeriddere. Han, der var født i Sønderborg, rykkede op gennem Etagerne, til han blev Rentemester, hvilket vel da svarede til Departementschef i Finansministeriet, og han ægtede Overrentemesterens (d. e. Finansministerens) Datter. 1677 købte han Tybjerggaard, men synes at have haft den mindre end 1 Aar. Han maatte nok gaa fra den paa Grund af Skatterestancer, en mindre behagelig Tur for en vordende Finansminister. Han styrede forøvrigt senere Danmarks Finanser i en saa fattig Periode, at han maatte pantsætte sine Juveler til Fordel for Statskassen.

Da Peter Brandt (hvis Sønnesøn forøvrigt er den med Struensee samtid. Enevold Brandt,

der delte Struensees Skæbne) maatte gaa fra Gaarden, tilfaldt denne Kronen.

Christian den Femte forærede 1678 Tybjerggaard til en af sine Yndlinge, Overkammerjunker Adam Levin Knuth. Knuth, der som saa mange af den ny Enevoldsadels Tilløbere, var en Tysker (Meklenborger), forstod sig først og fremmest paa at øge sit Bo.

Den mundtlige Overlevering siger, at han uden videre inddrog Præstens Andel i Bymarken under Hovedgaardsmarken. Og da dette var sket og der blev klaget derover, erklærede Kongen, at saasom Inddragningen var sket, skulde det derved forblive.

1680 fik Knuth Kaldsretten til Tybjerg, Aversi og Testrup Kirker. Den officielle Afgørelse m. H. t. Kirkegodset i Tybjerg faldt umiddelbart efter. Og mod et ganske ringe Vederlag kunde han nu inddrage baade Præste- og Degnejorden under sin Gaard.

Knuth saa det i den Henseen-

de blomstre om sig. Han skabte Assendrup. Han købte Gisselfeld. Og siden solgte han Tybjerggaard til Giveren (Kongen) og fik 25,668 Rigsdaler — en for den Tid stor Betaling — for den.

Det var en kontant Forretning: at sælge Gaven til Giveren! Det kunde ogsaa lade sig gøre!

Hemmelighedsfuldhed hviler over visse Sider af hans private Liv. Han var i mange Aar forlovet med en dansk Adelsdame, Hilleborg Holck. Hun blev 41, han 51. Men Ægteskab blev der intet af. En Morgen fandtes han død i sin Seng (1699). 25 Aar efter døde hun, 66Aar gl. Først da blev de i Døden forenede, idet de kom til at hvile Side om Side i Braaby Kirke.

Ca. 70 Aar efter hendes Død aabnedes hendes Kiste. En Pakke Breve laa under hendes Hoved. Gav de Svaret paa Gaaden? Hvis de gjorde det, fik de i hvert Fald ikke Lov til at tale. En nærmere Undersøgelse af Brevene blev forpurret. Hvorfor? Ja, hvorfor skal

Nysgerrighed og Videbegærlighed
altid tilfredsstilles??

Aarene gik — nye Ejere gik ind
og ud paa Tybjerggaard, mens
Bønderne sled paa Hovmarken,
og Landets Økonomi svingede op
og ned.

1650 kostede en Td. Hartk. ca.
50 Rigsdaler, ca. 1700 var Prisen
faldet til 10—15 Rigsdaler.

1728 kom den daværende Ejer,
Fr. v. d. M a a s e, ridende paa
Vejen over Rødeledsmarken. Paa
Hjørnet. hvor Vejen drejer ad
Orup til, styrtede Hesten med
ham. Folkeoverleveringen siger,
at han brækkede sin Hals ved
dette Fald.

Paa en Sten blev indhugget:

F. V. D. M. 1728.

og denne Sten, der sidder i det
gamle Gærde kaldes endnu
»H e r r e n s N a v n«.

Til den anden Side sidder for-
resten en anden Sten, der bærer
Jakob Neergaards Navn og Aars-
tallet 1828. Om den er opsat i

Hundredaaret for den første Tildragelse, vides ikke.

Det var Jak. Neergaards Enke, der 1835 ægtede den første General Steimann. hvorved Gaarden kom i den nævnte Slægts Besiddelse.

1735 var Prisen paa Tybjerggaard atter naaet op til det samme Beløb, som Christian den 5te havde givet Knuth for den, nemlig 26,000 Rigsdaler.

Da Jak. Neergaard ca. 75 Aar senere købte den. var Prisen steget til 135,000 Rigsdaler.

Stengærder

strækker sig vidt og bredt over Tybjerggaards Marker, skønt mange i de senere Aar er forsvundne.

Disse Stengærder fortæller en lang Historie. De fortæller først om, hvad det vil sige, at de Sten en Gang har ligget drysset ud over Markerne. Hvert eneste Sted, hvor en af disse store Krabater laa, maatte Ploven gaa uden om.

De fortæller endvidere om det

uhyre Arbejde, der er udført. Hvert Aar skulde hver Bonde sluffe Sten til 3 Favne Gærde og lægge Stenene efter Befaling — saalænge vel, til der ikke var flere Sten at slæbe eller Gærder at rejse.

Nu piller man de gamle Stengærder ned og slaar dem til Skærver. Men man bør alligevel ikke lade dem helt forsvinde. Lad et Minde blive staaende dels om et agrarisk Fremskridt, dels om vore Fædres Slid.

Til de gamle Bondeskikke i Tybjerg By hørte

Kildemarkedet.

Hvor Raasømarken sænker sig mod Nord, bryder der i Bakkehældet Kilder frem; enkelte af dem vil aldrig forsvinde, selv om de drænes aldrig saa grundigt.

Inde paa Marken staar der fire høje Elme om et gammelt Kildested. Det er — siger man paa Stedet — en *Helenekilde*, en *Lægedomskilde*. Men at nogen

har hentet Lægedom dér, kan man dog ikke huske.

Derimod staar Kildemarkedet i levende Minde. Dets Afslutning blev et Led i Brydningen mellem Herregaard og Bondeskik. I Mands Minde var Kildemarkedet blevet fejret af Byens Folk, mest naturligvis Ungdommen, med Dans og munter Støj paa den gamle Landsbygade, nu Herregaardens Kørevej.

Længe havde det været Herremanden en Torn i Øjet at denne Tummel skulde finde Sted paa noget, som han maatte betragte som sit Enemærke.

Men Bønderne havde Alderstids Hævd paa Retten til at danse paa Gade og lade afholde Kildemarked med alskens Kram, naar Sommeren straaledede i al sin Glans. De holdt fast ved den gamle Skik.

Saa fik Herremanden imidlertid bevæget Bymændene til at flytte Markedspladsen om S. f. Kirken. Der blev Kildemarkedet saa holdt nogle faa Aar. Men dér trivedes

det ikke. Og da der ikke var Hævd paa den Markedsplads, var det en let Sag at faa Død paa det sikkert ældgamle Kildemarked.

Det var vel død alligevel!

— — —

De gamle Tybjerg Bønder har vel gennem Tiderne lignet deres Standsfæller i de sjællandske Landsbyer.

Med Oplysningen var det saa som saa.

Først i Aaret 1740 blev der grundlagt

en Skole i Tybjerg;

den skylder daværende Ejer af Tybjerggaard, Major West, sin Tilblivelse. Det var en 6 Fags Bygning, hvoraf Skolestuen tog de 3 Fag, og der skulde være Plads til 40 Børn. Skolen laa vistnok S. f. Vejen til Gaarden omtrent overfor den senere Skolebygning. Den brændte 1851*).

*) For Oplysninger særlig om Skolevæsenet, men ogsaa for mangø

Jordlod var der ikke til denne Skole. Degnejorden, der vistnok har ligget S. f. Kirken (her kaldes et Vandsted endnu Degneparken), var jo inddraget af Knuth.

Den 1. August 1756 kom Provst Beyer fra Glumsø til Tybjerg Skole for at visitere. Skolebørnene svarede »ret vel«.

Den 6. Marts 1758 kommer han igen men er skuffet; der var kun tre Børn, der kunde læse.

1760 ser det bedre ud; Børnene læser ret godt indeni Bog. »Skolen var i god Stand, og Skoleholderen faar sin Løn«. Det har altsaa ikke været almindeligt allevegne, siden det nævnes.

Saa gaar det op og ned gennem Aarene. Og 3. Aug. 1783 er Provsten igen i Tybjerg. »Ungdommen var i god Mængde til Stede, de allerfleste svarede meget vel og viste god Prøve paa deres Kri-

personlige Oplysninger fra Sog-
net i Mands Minde skylder jeg
Lærer H. Nielsen min bedste Tak.

F o r f.

stendomskundskab, saa det var fornøjeligt at høre. Skolebørnene læste ogsaa godt.«

Og 1788 — Stavnsbaandsløsningens Aar, netop i de Dage, da den store Begivenhed stod lige for Døren — var Provst Beyer d. 22. Maj i Tybjerg og bemærker bl. a., at nogle lærte at skrive.

Aaret efter stiller Provsten Forslag om, at

Sognet skal have fire Skoler,

nemlig foruden i Tybjerg (30 Børn) og i Tybjerglille (34 Børn) ogsaa i Orup (16 Børn) og i Hjelm-sølille (30 Børn).

I 1813 er der Uvenskab om Tingene. Tybjerg Bønder vil ikke levere Ildebrændsel til deres Skolemester. Forvalteren paa Tybjerggaard foreslaar da Amtmanden, at Bønderne i Orup og Hjelm-sølille tilpligtes at levere Tørv, da de har Tørveskær paa deres Marker, hvorimod Tybjerg Bys Gaardbeboere skal betale,

hvad det koster at bearbejde Tørv — et Læs for hver Mand. Sagens videre Forløb ubekendt.

I 1821 — altsaa for ca. 100 Aar siden — er Amtsprovst Bøgh misfornøjet med Resultaterne i Tybjerg Skole: Til Visitatsen var mødt 65 Unge. Sangen gik an. Boglæsning, Kristendoms-kundskab, Skrivning var nogenlunde. Udenadstavning, Skriftlæsning, Regning en Del forsømt. Læren selv forraa til at bibringe Børnene nogen Dannelse.« Det ser ikke allerbedst ud.

Med 1814 er en ny Tid indledet for Skolevæsenet, og selv om det, som det saa ofte i Overgangstiden, til at begynde med gaar smaat, saa gaar det fremad. Endnu i 1841 er kun hver tredje Bymand paa Tybjerggaard Gods i Stand til at skrive sit Navn. Det er mest de Gamle, der i den Henseende staar tilbage; men efterhaanden som de nye Slægtled rykker ind paa Gaardene, bortfalder ogsaa det Skel, som mang-

lende Evne til at skrive for sig selv sætter i Befolkningen.

Medens Brydningen paa Tybjergs gamle Byomraade staar mellem Herregaard og Bondegaard med det Resultat, at Bondegaard efter Bondegaard lægges ind under Herregaarden, foregaar der en modsat Bevægelse i andre Dele af Sognet.

Ældre Udstykning.

Staar man paa Rødeledsmarkens høje Bakke og ser over mod Hjelmsøllille Bakker, breder sig for Ens Blik en Række Smaabrug, der ikke skyldes den nyere Udstykningsbevægelse men stammer fra forr. Hundredaars første Halvdel, da der her byggedes en Del Smaasteder. Udstykningen er vistnok sket omtrent samtidig med Udskiftningen. Og disse Brug har i Landbrugets vanskelige Tidsafsnit i forrige Hundredaar haft svære Kampe at bestaa; der lever endnu Beretninger om, hvorledes Folkene næppe kunde bjerge Føden.

Men Slægten holdt ud.

Og de sidste Slægtled løftedes ved Andelsbevægelsen ud af de mest tyngende Vanskeligheder, og Slægten nu høster Lønningen for eget og forudgaaende Slægtleds trofaste Flid og Nøjsomhed.

En lignende Udstykning har fundet Sted i Tybjerglille Bakker idet der af Ravnegaarden ved forrige Hundredaars Midte udstykkedes en hel Del Parcelsteder. Ogsaa paa denne tidligere daarlige Jord lever der nu en virksom Befolkning, der arbejder sig frem til trygge Kaar, men ikke kan nøjes med 8 Timers Arbejde.

Vide Udsyn

er der fra alle de Bakkedrag, der har givet Tybjerg Sogn dets landskabelige Karakter.

Fra Tybjerg kan man i sigtbart Vejr se 20 Kirketaarne.

Skove og nye Plantninger bryder Landskabets agrariske Egenskaber. I Skoven staar en Sten med samtlige Ejeres Navne ind-

hugget (af nyere Dato). Paa Hjelmsøllille Mark ligger Petershøj, der beplantedes i 1846.

Sydligt i Sognet ligger den ejendommelige Galgebakke, en mægtig Kæmpehøj, der hæver sig 65 Meter over Havfladen. Den er beplantet med Fyrretræer. Herfra naar Blikket vidt ud til alle Sider.

Om Galgebakken fortæller et Sagn, som vi ikke har hørt i Tybjerg Sogn, men i et Nabosogn, at paa den hængtes en Gang Røvere og Voldsmænd, der havde holdt til i Tybjerg Kirke og derfra plyndret Egnen og de Rejsende. Der foreligger ikke Forfatteren noget bekendt om saadant Røveruvæsen i de Tidsafsnit, han har overskuet. Sandsynligt er det dog, at Overleveringen ikke er uden Hjemmel i et faktisk Forhold, som senere skal søges oplyst ad andre Veje.

— — —

En Oktober-Eftermiddag ved Solnedgangstid kører vi ad Vejen fra Tybjerglille Bakker til Ty-

bjerg. Den nedgaaende Sols Straaler flammer i blanke Vinduer. Folk tager hjem fra det travle Markarbejde med Roerne.

»Landsoldaten«.

Til Venstre for Vejen lidt inde ligger et lille hvidt Hus. Her levede til sin høje Alderdom — han blev over 90 Aar, og han holdt sig rask til det sidste — »Landsoldaten«, den Veteran fra 1848, der havde staaet Model til Bissens Landsoldat i Fredericia. Han hed Chr. Christensen. Og hans Samtidige fra hans senere Leveaar bevarer et Billede af den gamle hvidhaarede Mand, der sad under Kastanien udenfor Huset paa solvarme Dage.

Hans Livs ejendommeligste Oplevelse som Tilgift paa Krigen blev hin Dag i 1849, da hans Premierløjtnant sagde til ham: »Gaa op til Bissen —!« Med Foden paa Mørseren blev Modellen af hans Legeme Sindbilledet paa Danmarks mest folkeyndede, evigt unge Type, »den tapre

Landsoldat«. (Til Landsoldatens Hoved stod efter Overleveringen en Soldat fra Mullerup ved Slagelse Model.)

Efter Krigen slog Chr. Christiansen sig ned i Tybjerglille Bakker. Han var Murer om Sommeren, Træskomager om Vinteren.

Stille og i nøjsom Flid skred hans Dage. Da han i 1900 fejrede sit Guldbryllup, skænkede hans Sognefæller ham en Gengivelse af Landsoldaten. Han døde den 15. Marts 1916, næsten 91 Aar gl.

I et andet lille Hus ved Vejen paa Hækkerup Grund boede Sadelmager Hans Hansen. Hækkerup, hvis Navn er godt kendt i Sydsjælland og det sydlige Midtsjælland. Han var en ualmindelig vaagen politisk og almént interesseret Mand, der boede i Hækkerup fra 1866 til sin Død (April 1910). Som Kommunalmand var han særlig virksom for Skolesagen, og han har gjort et frugtbringende Arbejde for at forsyne Tybjerg Sogn med gode

Skolebygninger. Politisk deltog han i Kampaarene stærkt i Vens-
stres Arbejde. Paa sine gamle
Dage sluttede han sig til Radi-
kalismen; men Folk, der person-
lig har kendt ham, erklærer, at
han i Virkeligheden var en altfor
positiv Natur til, at han i Læng-
den vilde kunne have sluttet sig
til det Parti.

Han gav i 1866 Stødet til Op-
rettelsen af Tybjerg Læseselskab.
Og den sidste Dag, han levede,
aflagde han Bogsamlingen et Be-
søg for at hente Bøger. Paa Vejen
hjem — han var da saa mærket
af sin Sygdom (en Hjertelidelse),
at Lærer Nielsen fulgte ham —
segnede han om kort fra sit Hjem.
En Vogn bragte ham til dette.
Læge tilkaldtes. Men faa Timer
efter sov han hen.

I Hækkerup fødtes den Mand,
der i 1848 blev Ringstedkredsens
Repræsentant i den grundlov-
givende Rigsforsamling, Parcel-
list Lars Andersen Hæk-
kerup i Velterslev. Senere re-

flydelse. Tyge Rothe har vistnok skrevet en meget væsentlig Del af dette Værk ude paa Tybjerggaard.

Tyge Rothe var nemlig omkring ved den Tid, da han skrev sit Kæmpeværk, gaaet ud af den »aktive Politik« — for at bruge et moderne Udtryk — og havde vistnok fra da Bopæl paa Tybjerggaard.

Han, der var født 1731 i Randers som Søn af den tyskfødte Regimentskvartermester C. A. Rothe, havde i sine unge Aar studeret Theologi, Historie og Sprog først i Slagelse og Sorø og siden ved tyske, svejtsiske og franske Universiteter, for derefter i 1759 at blive Professor i København. Samtidig havde han dog ogsaa beskæftiget sig med Tidens politiske Spørgsmaal. Han havde kendt Reverdil og havde staaet i Forbindelse med den ældre Bernstorff der var indkaldt fra Hannover og Minister her i Landet fra 1751—1770, da han styrtedes af Struensee.

Ogsaa til denne den mærkeligste Statsmandstype Danmark har at opvise, havde han stærk Tilknytning. Exempelvis blev han af denne kaldet til at beklæde det af Struensee oprettede nye Overpræsident-Embede i København, som han dog kun indehavde halvanden Maaned.

Allerede den Gang havde han i flere Aar ejet Tybjerggaard. I 1761 havde nemlig den da 30-aarige Mand som ikke havde andre Midler end dem, der grundedes paa hans Lærerløn ved Universitetet, ægtet en af sin Tids rigeste og mest sympatiske unge Københavnerinder, *K a r e n B j ø r n*. Og for hendes store Formue havde han købt Tybjerggaard, hvor han boede skiftevis med Ophold i sin Lejlighed i København.

Det vidner om et godt praktisk Blik, naar Tyge Rothe købte netop Tybjerggaard. Det var en gammel historisk Gaard, dens Oprindelse daterer sig helt fra Middelalderen — den nævnes første Gang 1291 —, og ganske vist hav-

de den ved Overgangen fra 1600'erne til 1700'erne været en udpræget »Handelsgaard«, idet den i Tiden fra 1672 til 1728 havde skiftet Ejere ikke mindre end 8 Gange.

Men den Mand der derefter havde købt den i 1735, var en af dem, der forstod sig paa de Ting, han havde med at gøre. Major Peder v. West var en af de fremragende Landbrugs-Reformatorer for 200 Aar siden. For det første vovede han det store Spring fra Trevangsbrug, under hvilket hele Gaardens Omraade var delt i 3 store Marker (2 med Korn, 1 med Græs) til Vexelbrug med 6 Marker (3 med Korn i 3 Aar, 3 med Græs i 3 Aar); endvidere havde han indført Kløveren som fast Udsæd i Græsmarken, noget for den Tid ganske enestaaende.

Og endelig havde han bygget en Staldbygning, om hvilken det i samtidige Beretninger hedder at den var berømt over hele Landet. Dens Berøm-

melse skrev sig ikke alene fra dens Størrelse, men særlig derfra, at Krybberne var bygget saaledes, at Kreaturerne ved Vintertid kunde v a n d e s i S t a l d e n. Major West var Raadgiver baade for sine Standsfæller og for det Offentlige ang. Landbrugsanliggenderne.

Det har da været en ligefrem **M ø n s t e r g a a r d** Tyge Rothe overtog. At Major West havde faaet Løn for sit Arbejde, fremgaar bl. a. ogsaa deraf, at Gaarden, som han selv havde givet 26,000 Daler for, kunde han sælge til Rothe for 50,000 Daler.

Samtidig med at Rothe passede sit nye Gods, som han omfattede med megen Interesse, havde han overtaget et Par offentlige Stillinger der dog nærmest var at betragte som Honnørposter (Vice-landsdommer og Kommitteret i Generaltoldkamret).

Da han fratraadte Overpræsidentposten, var det kun for at overtage en ny og politisk set langt betydningsfuldere Stilling i

det ny oprettede Finanskollegium (Finansministeriets Afdeling for Landbosager, der den Gang ikke havde noget særligt Kollegium eller Ministerium).

Struensees Broder, Justitsraad S., der senere fulgte Broderen paa Skafottet, synes at have været stærkt medvirkende ved denne Ordning.

Tyge Rothe synes da at have været stærkt overbevist om, at det Struensee'ske System skulde have en lang Fremtid for sig.

Men her havde han grebet fejl. En vis Evne til at staa paa en god Fod med de øjeblikkelige Magthavere synes han at have haft. Under Frederik den Femte (1760) havde han saaledes afbrændt en rimet Kongerøgelse saa kraftig, at selv hin Tid, der ellers kunde døje en hel Del, gjorde ham til Latter. Nu da Struensee og hans Mænd, der havde været Tyge Rottes Velyndere, styrtede i Afgrunden, sadlede han rask om og brugte de stærkeste Smædeord mod Struensee.

Men det gik alligevel ikke godt. Han blev sendt til det holstenske Amt Segeberg som Amtmand, en meget smuk Stilling, men alligevel ikke noget for en Mand, der gerne vilde nær Begivenhedernes Midtpunkt. Og fra denne Stilling fik han sin Afsked Januar 1773 og vendte tilbage til Tybjerggaard.

Fra den Tid lever han som Godsejer — dels paa Gaarden, dels i København — og som Forfatter. Og fra 1773—84 udgiver han det store Værk om Kristendommens Virkning paa Folkenes Tilstand det Værk, som 40 Aar efter inspirerer Grundtvig saa stærkt, samtidig med at han er ivrigt optaget af Landboforholdene paa sit Gods og dér ingenlunde glemmer sig selv.

Det Hoveri-Reglement, som han lader udarbejde i 1784 umiddelbart før Landboreformerne er ingenlunde mildt. Det kan eksempelvis i ingen Henseende i Mildhed og Hensyntagen til Bøndernes Interesse staa Maal med det

omtrent samtidig paa Skjoldenæsholm af Grevinde Danne-skiold-Laurvig gennemførte.

Selv om vi ikke har Ret til i nogen Maade at anlægge Nutidens Maalestok paa Datidens Foranstaltninger, saa forekommer det dog, at Tyge Rothes Hoveri-bestemmelser er strængere end helt tilstedeligt for en Mand, der opfatter sig selv og til en vis Grad maa opfattes som Samfundsreformator.

Men selv fandt han dem menneskekærlige og den Omstændighed, at hans Navn nævnes med Anerkendelse (ogsaa mellem Landbrugs-Reformatorerne), giver os et stærkt Indtryk af, hvor utaalelige Tilstandene maa have været, før man overhovedet gik til faste Regler for Hoveriet.

I 1786 udgav han et Værk om Danske Agerdyrkeres Kaar i 1783, sikkert skrevet med det for Øje at være vejledende for store Kredse. Han udmaler heri Oldtidens »Odelsfrihed« i Modsætning til Samtidens ringe Mening

om Agerdyrkernes Kaar. Rimeligvis har han ved Forberedelsen til dette store Arbejde ogsaa tænkt paa at komme i Betragtning ved den store Landbo-kommission, der kom i de samme Aar. Men her blev han skuffet. Han blev ikke Medlem — enten det var fordi, Struensee-Støvet endnu hængte ved hans Støvler, eller fordi man fandt ham for — indviklet.

Det er nemlig Sagen at selv om Tyge Rothe utvivlsomt nød megen Anseelse for sin Lærdom og for sin Evne til at skrive store Værker, saa trak man lidt paa Skuldrene af denne Lærdoms Form.

Den vittige Ceremonimester, den lærde Bogsamler, Gehejmeraad B. W. Luxdorph, Tyge Rothes lidt ældre Samtidige, sagde en Gang om Herren til Tybjerggaard:

»Rothe skriver virkelig et smukt Sprog. Dersom han blev oversat, skulde jeg sandfærdig læse ham.«

Men paa alle Mennesker er der

jo en Del at sige. Og har Grundtvig sat ham for højt paa Piedestalen, saa har Luxdorph gjort ham Uret.

Fra to andre berømte Samtidige har man overmaade interessante Bidrag til Karakteristik af den ejendommelige Naadigherre til Tybjerggaard.

Henrik Steffens har gæstet ham en Gang i hans Hjem og giver derfra følgende Skildring af T. Rothe:

»Jeg har aldrig set en gammel Mand, der saaledes imponerede mig ved et vist fornemt og tillige højest betydningsfuldt ved det første Øjekast strengt Udseende. De stærke Øjenbryn dækkede de endnu klare, hvasse Øjne. Læberne var strengt lukkede, han syntes hensunken i dybe Eftertanker; jeg fandt ham i en grøn Silkeslobrok, der i vide Folder let omhyllede ham, Hovedet var dækket med en rød Fløjls Hue; han sad i en sirlig, blød Lænestol, foran ham laa Bøger og Papirer, men skønt bestemte til Brug,

uden Spor af Uorden. Smukt indbundne Bøger stod ved alle Vægge; den høje lyse Stue var elegant, ja kostbart møbleret; han var et saadant Billede som foresvævede mig, naar jeg saa Portrætter af store Lærde foran deres Værker.«

En af Tidens kendte Mænd, W. H. Fr. Abrahamsen, der var gift med en Rothe, uden at Slægtskabet iøvrigt er os bekendt, siger i et Mindeskrift om Tyge Rothe, at som han var agtet af alle, var han elsket af dem, der naaede til fortrolig Omgang med ham. Lærerige var hans Samtaler for enhver, der gad undervises underholdende var han ved den Gave, han havde, til altid at finde det, der interesserede andre. Skønt i hans sidste 20—30 Aar det Alvorlige var overvejende hos ham, var hans Samtaler dog tit muntre og vittige, men altid inden for den fine og gode Smags Grænse.

Hans Ord kom oftest med en mageløs Fynd, og han havde

en ejendommelig Evne til at udtrykke sin Tanke med faa malende Ord.

Disse to Skildringer giver i Forening et sjældent tiltalende Billede af en Personlighed, der lever et rigt indre Liv; og dette Billede bekræftes af de Salmes, der endnu findes af ham i vor Salmebog.

Tyge Rothe som Salmedigter.

I Salmebog til Kirke- og Husandagt (1891) findes der tre Salmes af Tyge Rothe. I Salmebog for Kirke og Hjem (1897) kun to. De to, der er bevarede i vor nuværende Salmebog, er Nr. 62 (Den mørke Nat svandt rolig hen), tidligere Nr. 75, forkortet med et Vers, og Nr. 579 (Stadig Kamp vort Liv maa være), tidligere Nr. 463, uforandret. Den, der er udeladt, er Nr. 317 i den gamle Salmebog:

De trodse hardt imod Guds Ord,
de Jesu Christi Fjender,
de spotte den, som ærlig tror
og Frelseren bekender;

vel sørge maa vor Sjæl,
 de røve vil vort Held!
 Ak, de Vildfarende,
 oplys dem, at de se,
 Du var og deres Fader.

Salmen (fem Vers) er ikke betydelig; men den har — særlig dens første Vers — nogen Værdi for Bedømmelsen af hans religiøse Syn. Tyge Rothes Skildrer i Biogr. Lexikon betoner, at R. er afgjort Rationalist. Netop dette første Vers af Salmen nævner Frelseren paa en Maade, der gør, at man føler nogen Tvivl, om Udtrykket »afgjort Rationalist« nu ogsaa dækker.

Den første af de endnu brugte Salmer er Kingo'sk i sin Tankegang og Rythme:

»Den mørke Nat svandt rolig hen,
 alt Herrens Sol for mig igen
 paa højen Himmel straaler,
 i Magt og Godhed lige stor,
 alvise Gud Du ved dit Ord
 os Tid og Stund tilmaaler.
 Pris Dig, Tak Dig
 Fader, Herre, Dig til Ære
 vil jeg leve
 vil jeg hver min Dag henleve.«

Man tænke sig den gamle Herre staaende højt paa Terrassen i sin Have og seende ud over Landskabet. Nattens Mørke er endt, Stormene, der bruste gennem Haven derude, har lagt sig. Solen straal'er paa højen Himmel:

Nu jeg i Jesu Christi Navn
begynder Dagen, og til Gavn
skal ogsaa den mig vorde.

Og som en Sum af sin Livser-
faring udbryder han:

Stadig Kamp vort Liv maa være,
varsomt her vi vandre maa
da kun da med Sejers Ære
vi vort Maal i Himlen naa,
agt, o Kristen, det og vid
Livet her er Prøvens Tid.
Farer hver paa Banen finder,
salig den som overvinder.

Og atter her lyder hans Ord til
Slut som en Bekendelse til Frel-
seren, Jesus Christus:

O, jeg mig til ham hengiver,
hans jeg er og hans jeg bliver.

Det vil være naturligt at lade
vor Skildring af Tyge Rothe rin-

de ud til Genlyden af hans Salmers Klokkeklang.

En ny Tid var ved at marschere frem hvor Skridtene skulde gøres større, end de havde været i de Rothe'ske Planer. Vel sagtens derfor kunde man ikke bruge den noget forsigtigere Rothe i Kronprins Frederiks store Landbokommission.

Fra 1786 lever Rothe da tilbagetrukket i sit Hjem, omgivet af sin elskelige Hustru, Karen Bjørn, og sine Børn (Andreas Bjørn R. f. 1762 d. 1840; Carl Adolph R., f. 1767, d. 1830; Christian R. f. 1770, d. 1852), der alle blev Mænd, som naaede høje Stillinger i deres Land.

Nogen gammel Mand blev Tygge Rothe ikke. I Vinteren 1795 havde han den store Sorg at miste sin Hustru, og efter dette vandt han aldrig sin Legems- og Sjælsstyrke tilbage. Han blev, saavidt man skønner, hele denne Sommer boende i København eller paa Frederiksberg — Tybjerggaard havde han solgt til sin

ældste Søn 1792. Han fordybede sig i Minderne om sin Elskede og udarbejdede et Skrift om hende og sin Moder: »Karen Bjørns Minde«.

Den samme Dag dette Skrift averteredes i Avisen, døde Tyge Rothe — den 19. December 1795.

— — —

Tybjerggaard gik hurtigt ud af Rothe-Slægts Eje, idet Andreas Bjørn Rothe solgte Gaarden allerede i 1796 til en Dr. Tyge Bræstrup.

Men den Dag i Dag har Gaarden sit Præg af den Skikkelse, der 1763 gav den dens Hovedbygning, medens de svære Lade- og Staldbygning. mod Øst med deres mægtige Bindingsværksbygninger er ældre end Tyge Rothe, idet de utvivlsomt stammer fra Major Wests Tid.

— — —

En Efteraarsdag gaar jeg for første Gang gennem den gamle, parklignende Have, der slynger sig om den høje stejle Bakke, som danner Afslutningen paa

Markerne Nord for, og paa hvilken Gaardens Hovedbygning ligger.

Der er saa stille i den gamle Park. Faa Mennesker har Ærinde mellem Havens Træer. Vildænderne lever deres trygge Sommerliv mellem Sivene og Rørene; de rejser sig i kileformede Fylkinger for at svinge sig bort over Træerne. Stærerne holder en Sladder af Verden i Buskadserne; de fortæller vel om Sommerens Oplevelser og lægger Rejseplanerne. Solen mod sin Nedgang over brede Marker og bag stille Skove kaster gyldent Lys over gyldent, stærkt udtyndet Løv.

Fra den med Rækværk forsynede aabne fliselagte Veranda har man et vidt Udsyn over hele Omraadet.

Her kom han ud af sin Dør i den aarle Morgen, naar den mørke Nat var svundet roligt hen,

»alt Herrens Sol for mig igen
paa højen Himmel straalere«

og naar han har kastet Blikket ud mod Syd og Øst, har hans Sjæl bølget af Taknemmelighed over alt det, Livet bragte ham:

Fader, Herre, Dig til Ære —«

Alt dette var jo hans og hans Hustrus. Side om Side har de staaet paa den smukke Høj i Sommermorgenstunden.

Blikket vandrer over Markerne til Skovene ved Bregentved, til Gisselfeld, til Nabogaarden Assendrup, til de hvide Kirketaarne i Testrup, Haslev og Braaby. Mod Syd rejser sig Tybjerglille nøgne Banker med Galgebakkens mørke Kalot — Stedet, hvor Misdædere falder for Verdens Dom.

Mod Sydvest naa'r Øjets Blik til Herlufmagle og Stenskovens mørkegrønne Bræmme.

Et smukt og dejligt Omraade, hvor han paa sin Vis har været med til at skabe tryggere Vilkaar for sine Bønder — tryggere ogsaa

i den Henseende at en Mand af hans milde Livsanskuelse har betinget et aabent Øre for beretigede Krav og Klager.

HVAD BONDEN MAATTE UDRETTE I HOVERITIDEN.

(Hoveri-Reglement af 11. Juni
1784:)

De tilsvarende Bestemmelser i Hoveri-Reglementet af 20. Maj 1840 gengives i Parenthes til Slut i hver Udgang.

Hver Bonde paa Tybjerggaard Gods skal forrette:

1) 8 Pløjedage om Aaret og paa hver Dag pløje 1 Hovmaal. (8 Pløjedage, 3 om Foraaret, 1 om Sommeren 4 om Efteraaret).

2) pløje 3 Skpr. Land i Skoven til Havre. Bruges ej alle 8 Pløjedage, gør Bonden 3 Spanddage med Karl og Køresvend. For Harvning er han fritaget, hvis ikke Herremandens Bæster bliver syge; i saa Fald skal Bonden

harve sit Hovmaal, men faar da 3 Mark for en Byglod, 2 Mark for en Rug- eller Hvedelod og 1 Mark 8 Sk. for en Havrelod. — (Som 1784).

3) En Mark skal han tromle, naar det forlanges af ham. — (Som 1784).

4) Han skal høste alt hvad der gror paa den Mark, han har pløjet og ligesaa paa den Jord, der første Gang bringes under Plov i Hjørnemarken. (Han skal høste 5 Hovmaal).

Han skal ikke brække Jorden (d v. s. pløje første Gang), skal kun pløje til Vaarsæd. (Som 1784).

5) Hø til Baand udleveres ham. Forvansker han Baandene eller binder i Kornet, skal han betale 1 Rdl. til Godsets Fattige. (Bindefoder udleveres til Baand, ingen Bødebestemmelser).

6) Han skal tilligemed de andre slaa Gaardens Enge, samt Græsmarkerne, Haven og i Skoven. Raasø skal slaas to Gange. (Lignende Bestemmelser som 1784).

7) Gødningen skal Bønderne ud-

bringe paa den sommerpløjede Jord. Udkørslen skal ske 2—3 Uger efter, at Bønderne selv har saaet. Det øvrige af Møddingen udages om Efteraaret. (Lignende Bestemmelser som 1784).

8) Hver Bonde skal selv læsse og sprede det Møg han udager.

Under Møgagningen skal der anvises »Beed« (Græsningsplads) i Eng Mark eller Skov til Hestene. (Lignende Bestemmelser som 1784).

9) Bonden skal gøre 2 Vinterrejser og 2 Sommerrejser (til København eller Køge). I øvrigt fører de efter Omgang alt Kornet bort til Næstved, Ringsted eller Sorø eller lige saa langt fra Hovedgaarden.

Bonden leverer selv Sække. Hvad der spildes paa Vejen, betaler han. Et Læs er: Hvede og Ærter 3 Tdr., Rug $3\frac{1}{2}$ Td., Byg 4 Tdr. Malt og Havre 5 Tdr. — (1840: Saa vidt fornødent, skal der aarlig gøres 6 Rejser, 3 til Roskilde. Holbæk eller Køge. 3 til Karrebæksminde, Næstved eller Ring-

sted. Endvidere: 1 Rejse til København hvert andet Aar, 1 Rejse aarlig til Næstved efter Bygningsmaterialer ell. lignende. Bompengene betales af Ejeren. Læssene har samme Størrelse som før.)

10) Hver Bonde skal skære 10 Læs Tørv, passe den, køre den hjem til Gaarden. Endvidere 2 Læs til Deputeter til Aflevering i Tybjerg By efter Anvisning. (1840 Samme Ydelse, dog kun 10 Læs i det Hele. 25 Snese Tørv pr. Læs; hver Tørv 10 T. l. 5 T. br., 3 Tom. tyk.)

11) Han skal skove hvad Forpagteren anviser ham, skære det i Længde som Kæpstokke. Kvaset samt Brænde skal han køre til Gaarden og aflæsse efter Anvisning (1840: 3 Læs a $\frac{1}{3}$ Favn skal præsteres.)

12) Han skal lukke Gærderne om Mark og Have — hver efter lige Maal —, opsætte nye Gærder eller Stengærder og forrette alt. hvad forefalder ved at skaffe Gærdsel eller Staver — som det befales ham. Nyt Gærde eller

Skelgrøft skal han udføre Arbejdet ved efter Omgang. (1840: Visse Lempelser som Følge af en Forordning af 1799.)

13) Han skal sammen med en Karl tærskke en Dag om Ugen fra han selv har indhøstet til Maj Maanedes Udgang. Falder en ugentlig Tærskedag paa en Helligdag, skal den gøres i følgende Uge. Kommer han ej til rette Tid paa Laden, bliver strax en anden lejet paa hans Bekostning. Bliver han udover 2 Timer borte, skal han tillige betale 1 Mk 8 Sk. til de Fattige. »Men fuld Karl skal han sende til Tærskning ej halv Knøs eller gammel svag Husmand«. Til at bære Kornet paa Loft skaffer Bonden Sække. Han medbringer selv Plejelstøj. Han giver hvert Aar forsvarligt Bud til Rensningen, enten »en før Pige eller en rørig Kone.« Ladekarls (d. e. Ladefogdens) Bud skal han lyde; gør han det ikke, koster det 2 Mark. (1840: Lignende Bestemmelser, dog ingen om Arbejdstidens Længde.)

14) Skel- og Vandgrøfter skal Bønderne ikke passe; dog skal de passe Hovedgrøften fra Tørve-mosen til Assendrup Skel. (Som 1784).

15) Hvert Aar gør hver Bonde en Spanddag med Karl og Køresvend til at køre Sten af Markerne. (Som 1784).

16) Bonden skal kline og rygge Gaardens Bygninger og vedligeholde Gavlene. Materialet anvises. (Som 1784.)

17) Lade-, Korn-, Hø- og Tørvehusene renses han en Gang, Fæ-, Faare-, Høns- og Svinehusene 2 Gange. (Som 1784.)

18) Vandingerne renses han efter Tilsigelse.

19) Korn, Hø og Halm flyttes han, naar det forlanges.

20) Til at skovle Gaarden giver han hvert Aar en Karl.

21) Til at »pille Hvede« giver han hvert Aar en Dreng. (Klinten skal pilles af Hveden.)

22) Hør, Hamp etc. skal han pløje til og hjemkøre, ellers intet.

**Hoveriet til det personlige
Herskab 1784:**

Ordret hedder det:

»Foruden ovenstaaende egentlig til Forpagteren faldende Arbejde er Bonden pligtig at forrette«:

1 Københavnsrejse hvert andet Aar.

1 Køgerejse hvert andet Aar.

1 Næstved- eller Sorø-Rejse hvert Aar.

Til Møg- og Jordagning yder Bonden aarlig 3 Spanddage med Karl og Køresvend, 4 Gangdage om Aaret med Karl og 6 Gangdage med Dreng eller Pige.

Hvis Ejeren flytter, gør hver Bonde 1 Rejse paa 8 Mil.

Hvis Forpagteren fratræder, gør Bonden en Rejse paa 4 Mil.

Hver Bonde fælder saver kløver og skover $\frac{1}{2}$ Favns storslaget Brænde.

Til Skovning af Vindfælder gøres 2 Spanddage med Karl og Køresvend.

Han sluffer Sten til 3 Favne

Gærde og lægger dem efter Befaling.

Til at jævne Tørvemosen giver han en Gang om Aaret en Karl eller Dreng.

Han skal selv levere alle Vogne og Redskaber.

Straffene

for ikke at opfylde, hvad der er paalagt Bonden, er strænge.

Udeblivelse fra Hoveri efter Tilsigelse straffes — foruden at Erstatning skal ydes — 1. Gang med 2 Rdl. i Mulkt 2. Gang med 4 Rdl., 3. Gang med Fæstes Forbrydelse og Straf med Fæstningsarbejde i visse Aar efter Sagens Omstændigheder.

Arbejdstiden

ved Hove var: fra 1. Oktbr. til 1. Februar fra Daggry til Solnedgang (4—5), i den øvrige Tid fra Kl. 6 Morgen til 7 Aften med 1 Times Hvile. Hø og Korn skal dog køres ind, saalænge der er Daglysning paa Himlen.

Til Hoveriet regnedes ikke

Rejser i Kongens, Kirkens og Skolens Tjeneste, Arbejder ved Veje og Sluser i Hovmarken eller mellem Godsets Byer; ejheller hvad der maatte følge af Fællesskabets Ophævelse eller hvad der forefalder ved afbrændte eller udflyttede Gaarde eller om Hovedgaarden skulde brænde eller om Kvægsyge skulde indtræffe o. s. v.

Uden nogen Afgang i Hoveriet skal Bønderne forrette altsaadant.

Ligeledes skal Bønderne uden Afkortning i Hoveriet hjælpe hinanden, hvis en eller anden ikke kan overkomme Arbejdet hjemme.

Hjelmsøllille Bønder

faar den særlige Opgave at bringe Posten til Ringsted.

Orup Bønder

skal besørge Posten til Hovedgaarden.

Herremandens »Byrde og Tvang«.

Det vidtløftige Hoveri-Regle-

ment af 1784, som her er meget kort sammendraget, fylder ti tæt-skrevne store Sider og slutter med nogle »moralske« Betragtninger bl. a. følgende:

»Som nu Tybjerggaards Ejer med dette Hoveri-Reglement har paalagt sig (!) adskillig Byrde og Tvang (!), alt i det Haab, at Bonden, naar han vidste, hvad hans bestemte Pligt er, da med desmere Flid, Troskab og Ærekærhed skulde forestaa sit Arbejde, baa-de hjemme og ved Hovedgaarden o. s. v. saa paa det den vel-agte Bonde skal mindes om, at der herved er sket ham noget til gode, skal han som til en Kændelse levere paa Hovedgaarden hvert Aar et forsvarligt Læs Langhalm, en Høne og en Snes Æg foruden den sædvanlige Landgilde.

Dette Aktstykke er undertegnet paa Tybjerggaard den 11. Juni 1784 af Tyge R o t h e.

Og 19. Juli s. A. meddeles, at Aktstykket er oplæst for samtlige

Tybjerggaards Bønder og Genpart tilstillet hver af Byerne.

Dette Reglement gjaldt indtil 1840, da det omstødtes ved Kendelse af Præstø Amts Landvæsenkommission den 20. Maj 1840 og ved det kgl. Rentekammers Resolution af 16. April 1841.

Hoveri-Reglementet af 1840 bestemte blandt andet foruden hvad foran er anført, at hvad der kunde fordres af

Hoveri i en Uge i 1840

og videre frem i Tiden var:

Pløjetiden: 2 Spanddage og 3 Gangdage.

Møgagningstiden: 3 Spanddage og 6 Gangdage.

Hø- og Kornhøst 3 Spanddage og 8 Gangdage.

Andre Aarstider: 2 Spand- og 3 Gangdage.

Men allerede den 23. November 1842 fandt der for Tybjerg Herreds Ret paa Næstved Raadstue et Møde Sted. ved hvilket der forelagdes og godkendtes en ny Overenskomst, hvorefter

alt Natural-Hoveri ophævedes

fra 1. Maj 1843 eller 1. Maj 1844 med Undtagelse af Udkørsel af Gødning, 2 Rejser med Sæd (Læs-sene stiger med 1 Td.) 1 Københavnsrejse hvert 6. Aar, Klapjagt og — Arbejde ved Gaardens Opbygning i Tilfælde af Ildsvaade.

Afløsning af det sidste Hoveri

kunde ske mod en Afgift af 3 Rdl. Sølv for Møgagningen, 1 Rdl. 24 Sk. Sølv for Karrebæksrejserne, Københavnsrejserne for 4 Rdl. Sølv og Klapjagterne for 1 Rigsbankmark Sølv aarlig.

Den ny Overenskomst

er undertegnet paa Tybjerggaard den 19. Novbr. 1842 af Ejeren — P. F. Steinmann — og 7 Bymænd i Tybjerg, 10 i Hjelmølille, 3 i Orup, 5 i Torpe 1 i Nygaarde og 6 i Herlufllille.

Af de 32 Underskrivere har de 12 skrevet

»med ført Pen«,

d. v. s., at de ikke selv har kunnet skrive deres Navn.

Fæstebrevet paa en Bondegaard ledsagedes af de hernævnte Reglementer. Ved Gaardens Overlevering til den ny Fæster optoges en Synsforretning, ved hvilken Fæsterens Interesse varetoges af to Bønder, Godsets af Godsforvalteren, og Fæsteren bekræftede ved sin Underskrift, at han godkendte Synsforretningen.

Den 21. Oktober 1840 overtog Hans Christensen, Tybjerg, en Gaard med 4 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. Hartkorn. Synsmændene er Sognefogderne Adolph Petersen i Herlufmagle og Jakob Jensen i Skullerup. Godsforvalteren er Høegh.

Til Gaarden hører 5 Heste (ansat til Værdi fra 25 til 40 Rbd. Sølv, 2 Vogne, en Jærnplov, 2 Jærnharver, 1 Rejseseletøj og 2 Par Plovseler, alt til Værdi 237 Rbd. Sølv.

H. Christensen skal i Afgift svare 6 Tdr. Byg i Landgilde (hvis Transport til Havn eller Lager han skal besørge) samt 1 Lam, 1 Gaas 2 Høns og 1 Snes Æg. Ho-

veriet skal forrettes efter Reglementet af 1784.

Hans Christensen kan ikke skrive, men maa have været en anset Mand, idet han — mod en aarlig Godtgørelse af et Læs Brænde — tilpligtes at være

Oldermand

for de andre fem hoveripligtige Bønder i Tybjerg By. Han skal modtage alle Ordre paa Hovedgaarden og bringe dem videre. Kan han ikke udføre Ombudet til Tilfredshed, kan han »entlediges« og han skal da aarlig udrede i forøget Landgilde 4 Rbd. Sølv.

EN RIGSDAGSMAND FRA TYBJERG SOGN.

Til Tybjerg Sogns Historie hører ogsaa Skildringen af en Mand der — udgaaet fra Bondestanden — paa et ret tidligt Tidspunkt kommer til at indtage en fremtrædende Plads, ikke alene blandt sine Standsfæller i snævrere Forstand, men for det hele Land.

Christen Christensen, Tybjerg, er et Navn, som den ældre og ældste Del af Slægten i Midtsjælland kender, og som heller ikke Nutiden bør glemme. Om ham skrev den gamle Bondeskildrer D. E. Rugaard ved hans Død, at han aldrig svigtede sine Vælgers Tillid. Og gør man sig den Ulejlighed noget mere i Enkelt-heder at følge hans Livsbane, vil man se, at han i et afgørende Øjeblik djærvt tolkede Bondestændens Syn paa Øjeblikkets mest brændende Spørgsmaal.

— — —

Forrest blandt Underskriverne af Overenskomsten om Hoveriets delvise Afløsning paa Tybjerggaard (1842) staar Navnet Christen Pedersen, skrevet med egen Haand.

Om ham hedder det, at han var en efter sin Tid kundskabsrig og tillige retskaffen og hæderlig Mand. Hans Hustru hed Birthe Christensdatter. Og deres ældste Søn, der er opkaldt efter Morfaderen, er Christen Christensen,

der fødtes den 12. December 1822, konfirmeredes 1837 af Sognepræst Tryde (med meget gode Kristendoms- og øvrige Skolekundskaber) og den 24. Marts 1845 ægtede Pigen Margrethe Christoffersdatter, ligeledes af Tybjerg.

Gamle Christen Pedersen var født 1780 og havde altsaa indenfor sit Livsløb oplevet de store Ændringer i Bondestandens Kaar. Da han i 1850 blev 70 Aar, overdrog han sin Fæstegaard (52 Tdr. Land, 4½ Td. Hartk.) til sin Søn, og en Maaned senere afgik Christen Pedersen ved Døden.

Chr. Christensen er tidlig fra sit Hjem blevet præget af den Tids Bondevennetanker, Bestræbelserne for kommunalt og (efter Tidens Begreb) politisk at gøre sig gældende til Held for Folket. Og at hans Sognefæller har set op til ham, fremgaar bl. a. deraf, at han allerede som 30-aarig vælges ind i Herlufmagle-Tybjerg Sogneforstanderskab.

Chr. Pedersen havde været Sog-

nefoged, og allerede i 1856 udnævntes Chr. Chr. til at beklæde baade Lægdsmands- og Sognefogedstillingen, og ligesom han — omtrent til sin Død — var Medlem af Sogneforstanderskabet, blev han i 1859 valgt ind i Præstø Amtsraad.

Det afgørende Trin ud i den store Offentlighed foretog Chr. Christensen, da han i det bevægede Aar (1864) kort efter Dybbøls Fald under Vaabenstilstanden efterkom en Opfordring til at stille sig som frisindet Kandidat i Næstvedkredsen til Valget d. 7. Juni.

Næstvedkredsen var ganske vist repræsenteret af en Mand af den folkelige Retning, Gaardfæster J e n s A n d e r s e n, Skelby; men der var i Kredsen en Del Utilfredshed med ham. Jens Andersen havde i 1858 erobret Kredsen fra dennes fleraarige Repræsentant, Gaardfæster Jokumsen. Han var siden blevet genvalgt, idet han ved Valget i 1861 havde slaaet Hofjægermester Post, Broksø, med ca. 230 St.s Flertal.

Chr. Christensen havde mange Betænkeligheder m. H. t. at lade sig opstille. Men disse lettedes ved Jens Andersens forstaaende Holdning. Paa selve Valgdagen udtalte J. Andersen, at han stillede Vælgerne frit og udtalte sig anerkendende om sin Modkandidats Egenskaber. Chr. Christensen valgtes med 422 St., medens Jens Andersen fik 323 St. Han genvalgtes gentagne Gange.

Chr. Christensen havde allerede fra sin første Opstilling stærk Tilknytning blandt Borgerskabet i Næstved By — det var ellers ikke paa den Tid almindeligt, at de bondevenlige Kandidater stod godt i Købstæderne —. Det er saaledes betegnende, at da han den 21. Juli 1866 under 1. Behandling af den reviderede Grundlov tager Ordet for at begrunde sit Nej til denne Grundlov, gør han det bl. a. med de Ord, at han ligefrem er opfordret baade af Land- og Købstadboere — endda specielt af Købstadboerne — til at sige dette Nej.

Chr. Christensens Indlæg imod 66-Forfatningen faldt med Fynd. Naar han alligevel under Debat-ten fik en haard Dyst at bestaa med Latteren i Folketinget og paa Tilhørerpladserne, skyldtes det en — for den Tid — noget for drastisk Udtalelse, idet han sagde, at Bønderne ved at stemme for dette Forslag paa en Maade var ved at »skære Ris til sin egen Rumpe«.

Rigsdagstidenden paa den Tid havde endnu ikke aflagt at referere Følgerne af saadanne Fortælelser. Der staar, at denne Udtalelse fremkaldte stærk Latter fra Salen og Tilhørerpladsen. Begivenheden paataltes fra Formandens Side — med Krav om mere passende Udtryk.

Chr. Christensen: Det glæder mig virkelig, at jeg har fremkaldt denne Latter hos Tilhørerne.

Formanden anmodede Tal. om at henvende sig til Formanden, ikke til Tilhørerne.

Christensen gav skarpt

igen. Naar det kan tillades Tilhørerne at afbryde en Taler ved en saadan Latter, maa man antage....

Formanden havde ikke kunnet skelne mellem Latteren fra Salen og fra Tilhørerpladserne men iøvrigt maatte Tilhørerne ikke afbryde Taleren.

Christensen: Ja, jeg maa da forlade dette Punkt, siden der er en saadan Latter, at man ikke kan komme til at udtale sig.

Det lille Mellemspil har selvfølgelig kun Kuriositets-Betydning.

Chr. Christensens Tale er hvad Indholdet angaar, et fortræffeligt Indlæg mod Beskæringen af Junigrundloven.

»Frederik den Syvende, Danmarks folkekære Konge, skænkede det danske Folk en fri konstitutionel Forfatning, hvorved han frigjorde og ligestillede os Smaa-borgere med de andre Borgere i Staten, og nu at beskære og beklippe en Del af disse Borgere for en Del af deres Ligeberettigelse med de andre Samfundsklasser kan jeg ikke være med til.«

»Jeg tror, at Vedtagelsen af dette Forslag er det Samme som at fremkalde Splid, Misundelse og Had mellem Borgerne.«

»Jeg tror ikke det med Grund kan siges, at vi har misbrugt Friheden, og dog vil man beklippe den for os.«

»Jeg udtalte bestemt paa Valgdagen den 4. i forrige Maaned (d. 4. Juni 1866, da C. C. var blevet valgt ved K a a r i n g), at jeg vilde sige Nej, og dog blev jeg saa godt som enstemmigt valgt til Kredsens Repræsentant. Efter hvad jeg kunde skønne, var der kun tre, der stemte imod mig, hvoraf den ene var en Dreng paa 17—18 Aar, men han havde altsaa ingen Stemmeret. Jeg tror, at der heri ligger et Bevis for, at det ikke er rigtigt, naar man siger, at det er Købstæderne, der er misfornøjede med den nugældende Valglov til Landstinget.«

— — —

Grundlovskampen havde gjort det klart for Chr. Christensen som for mange andre af det folke-

lige Frisinds Mænd, at nu var det nødvendigt, at der overalt i Landet oprettedes folkelige Blade. Og Chr. Christensen medvirkede til, at ogsaa Næstved fik sit folkelige Blad.

I Næstved havde der en kort Tid i Trediverne været et ejendommeligt Blad — en Forløber for den frisindede Provinspresse, nemlig »Sjællandsposten« eller »Næstved Ugeblad«, stiftet af den senere saa berømte »Corsar«s Redaktør og Digter Meir Aron Goldschmidt. Men da den unge Goldschmidt paa Grund af en Proces med Næstved Borgerrepræsentanter maatte opgive Virksomheden, tabte Bladet sin Betydning. 1847 stiftede Bogtrykker A. P. Bang »Næstved Avis«, der imidlertid nu gik med de Konservati-

Arbejdet paa Oprettelsen af et folkeligt Dagblad førtes til et Resultat af tidligere Typograf ved »Næstved Avis«, C. V. Petersen, der med Støtte bl. a. af Kredsens Folketingsmand, den 6.

Juli 1866 kunde udsende det første Numer af »Næstved Tidende« Sydsjællands Folkeblad, en politisk og Avertissements-Avis.

Den 12. Oktober 1866 genvalgte, Chr. Christensen (atter ved Kaaring), og hans Livsbane, ogsaa politisk, syntes at ligge lys for ham. Men i Tiden derefter ramtes han af et haardt personligt Slag, idet hans ældste Søn, en haabefuld Yngling, bortkaldtes efter et langt smertefuldt Sygeleje.

Sorgen kastede ham selv paa et haardt og langvarigt Sygeleje. Og efter disse to Tildragelser kom han aldrig ret til Kræfter igen.

Han, der oprindeligt havde været en frisk og glad Natur, var efter de haarde Slag blevet en tavs og indesluttet Mand. Han gik stille med sin Lidelse. Den høje og velvoxne Mand med det milde og venlige Blik var vellidt blandt alle, ogsaa blandt sine Standsfæller paa Tinge.

Under Fæstesagens Behandling i 1868 gjorde det — skriver et Blad fra den Tid — et dybt Indtryk paa de Fleste, da han talte om den Ret, Loven af 1861 havde givet Godsejerne til at nedlægge hver 10. Bondegaard. Hans Fædrenegaard paa Tybjerg Gods var udset til at nedlægges ved Fæsteledighed. Denne Tanke smertede ham dybt, og han gav denne Smerte Udtryk i de Ord, at det Sted, hvor hans Vugge havde staaet, var indviet til Undergang, saa at Godsejerens Plov vilde trække sin Fure over de Steder, hvor hans Slægt havde levet og virket.

Om den Bitterhed, der fyldte ham ved Tanken om det, der sker, faar man et stærkt Indtryk ved at læse Slutningsudtalelsen: »Saa længe en enkelt lille Samfundsklasse har Ret til at snøre og binde en stor Samfundsklasse, saaledes at den har ondt ved at røre sig i social og politisk Henseende, er vi ikke fuldkommen frie.«

Disse Ord, sammenholdt med hans Udtalelser om 66-Forfatningen, giver os et klart Indtryk baa- de af hans Frihedskærlighed og hans Troskab mod Slægten. Han har da i sin Person rummet nogle af de smukkeste Træk i den sjællandske Bondes Karakter.

Den 16. November 1869 om Formiddagen Kl. 10 hensov Chr. Christensen omgivet af sine Kære (Hustru og tre Børn), og den 24. November jordfæstedes han paa Tybjerg Kirkegaard.

Pressen, saaledes »Morgenposten«, »Næstved Tidende«, »Aalborg Stiftstidende« o. fl., bragte hans Gerning og Minde varme Ord.

Og ved Baaren, over hvilken Herlufmagle Vaabenbrødre- for- enings florumhængte Fane vaje- de, samledes et stort Følge fra Nær og Fjærn. Sognepræsten, Pa- stor Beyer (Fr. Bajers Fader) tal- te smukt baade i Sørgehuset og i Kirken, og Tybjerg Herreds Sog- nefogder bar hans Lig til Graven.

Hans Enke overlevede ham i

næsten 30 Aar, idet hun først døde den 14. Februar 1898.

— — —

Frygten for Gaardens Udslettelse gik dog kun delvis i Opfyldelse. Halvdelen af dens Jord blev ganske vist lagt ind under Hovedgaarden, og paa denne Del laa Chr. Christensens Gaard (i nuværende Raasø-Mark). Gaarden nedbrødes; men Herregaardsplovens Furer kom aldrig til at trække sig over Gaardspladsen. En Del Bro- og Grundsten blev liggende, og det Hele beplantedes. Nu fortæller en granbevokset Plet, hvor Gaardens tidligere Plads var.

Naar Vinden suser gennem Granerne, fortæller den om et forsvundet Hjem, i hvilket der er tænkt mange Tanker om sin Tids Problemer.

En ny Gaard, som i sin Tid indehavdes af Chr. Christensens Svigersøn, senere afd. P. Hansen, Tybjerg, blev bygget Vest for Vejen til Hjelmsøllille, og en Del af den under Herregaarden indlagte Jord blev senere købt tilbage.

Nu hvisker Vestenvinden gennem Granerne i Plantagen paa den forsvundne Bondegaards Plads, og Højspændingsledningens traadtynde Stribe paa Aftenrødens Glar indtegner et nyt Billede i Landets evigt foranderlige Træk.

En Efterskrift.

**Hækkerup og Tybjerglille
Bønder**

gjorde i gamle Dage Hoveri til Assendrup. Fire Aar efter Stavnsbaandets Løsning blev der indgaaet en Overenskomst (en saakaldet Hoveriforening) mellem Gisselfeldt Kloster som Ejer og Assendrup Hovbønder i Hækkerup, Tybjerglille og Spragelse angaaende Naturalhoveriet.

Man faar ved den Lejlighed at vide, at de hoverigørende Bønder i Hækkerup er Niels Stensen, Niels Hansen, Sten Hansen og Peder Iversen, medens de 8 Tybjerglille-Mænd er Christen Iver-

sen, Anders Christensen, Christen Larsen, Peder Rasmussen, Lars Olsen, Peder Christensen, Hans Christensen og Christoffer Christoffersen. Ikke én af disse Mænd har underskrevet med Navn.

Hver af disse Bønder havde hidtil haft at udføre efter Tilsi- gelse Hovarbejde af følgende Art:

Kornhøst ,
 Høhøst,
 Hegns Vedligeholdelse,
 Vandgrøfters Oprensning,
 Møgagning,
 Vandsteders Rensning,
 Tromling,
 Tærskning,
 Kornresning,
 Hæsses Flytning,
 Skovning af Tømmer, af Bræn-
 de og af Kalkovns Brænde,
 Tørveskæring og Hjemkøring,
 Gødning at sammenskovle og
 gammel Halm at udføre i
 Møddingen,
 Borg- og Ladegaardens Vedli-
 geholdelse,
 Afhentning af Kalksten,

Kornægter til Næstved, Køge,
Ringsted, Præstø og Karrebæksminde,

— ialt $50\frac{1}{4}$ Dage med Hestespand og $169\frac{1}{2}$ Gangdage samt 11 Plov-
dage og 3aarlige Københavnsrejser.

Tybjerglille Bønder bad ved Lejlighed om, at »de maatte være i Erindring,« hvis der maatte vise sig Mulighed for at faa lindret deres Hoveri, saaledes at de i Stedet for den lange Vej til Hesede maatte nøjes med at yde hele deres Hoveri til Assendrup.

Men allerede 10 Aar efter, nemlig i 1801, er Bestræbelserne i Gang for at faa afløst en Del af Naturalhoveriet og Tiendeafgifterne.

Og i Stedet for den hidtidige Hoveriordning vedtoges det da at betale 4 Rigsdaler pr. Td. Hørtkorn om Aaret samt at gøre Hoveri med 2 Spand- og 2 Gangdage ved Brændeskovning, do. do. ved Skovning af Savtømmer, 2 Gangdage ved Ladegaardsbyg-
gernes Vedligholdelse, 2 Spand- og 2 Gangdage ved Afhentning af

Kalk i Faxe, endvidere Vedligeholdelse af Hegnene og Beplantning af disse med levende Pil eller andre levende Planter. Tybjergllile Bønder paatog sig endvidere at foretage 2 Københavns- og 4 Køgerejser mod en Godtgørelse af 6 Rigsdaler og 4 Mark.

Ved Restance havde Herskabet Ret til at lade denne inddrive og atter lade den gamle Hoverordning træde i Kraft. Med Aars Opsigelse kunde enhver Bonde iøvrigt vende tilbage til den gamle Ordning.

Hækkerup Bønder blev ved den Lejlighed fritaget for at yde Konge- og Kirketiende in natura mod i Stedet at betale 7 Mark pr. Td. Hartkorn.

Denne Overenskomst blev indgaaet under meget højtidelige Former, idet samtlige Bønder var til Stede og »fremstilledes« af Forvalteren. De fik Indholdet af Overenskomsten forelæst »og igentog, at den saaledes af dem frivillig var indgaaet og underskrevet«.

Som Stokkemænd (d. e. Retsvidner) var til Stede Niels Møller, Hans Christoffersen, Hans Rasmussen og Peder Hansen, alle af Tybjerg.

Tybjerg Sogns Indbyggertal

var: 1801: 616, 1834: 625, 1840: 692, 1850: 718, 1860: 784, 1890: 865, 1901: 865, 1916: 814.
